

BALASSI NYELVJÁRÁSA

1. A rövid cím első szavát nem kell értelmeznünk. Balassi az Balassi. Nem ennyire egyértelmű azonban a „nyelvjárása” terminus, mégpedig azért, mert a nyelvészeti irodalom különbözőképpen értelmezi a „nyelvjárás” szót. Az egyes szerzők általában megegyeznek abban, hogy a nyelvjárás valamely nyelvváltozat, melyet a köznyelv viszonylatában értelmezhetünk. Az ez ügyben nyilatkozók egy része azonban elhanyagolja a nyelvváltozatokon belüli különbségeket, „sikertelen nyelvként”,¹ „csoportnyelvként”,² „nyelvjárásként”³ említve egy csoportba sorolják az összes nyelvi változatot. Ám ezek a megjelölések nem elegendők, mert a nyelvváltozatok jellegükben különbözőek lehetnek: lehetnek területi nyelvváltozatok (dialektusok), és lehetnek társadalmi nyelvváltozatok (szociolektusok), sőt lehetnek ezek keveredései is.

A területi nyelvváltozatok a nyelvi rendszernek csaknem minden szintjén eltérnek/eltérhetnek a normatív köznyelvtől, ezzel szemben a társadalmi nyelvváltozatok szűkebb területen, általában szókészletükben mutatnak eltéréseket. A továbbiakban mi nyelvjárásról a nyelv területileg differenciált változatát értjük, egy olyan nyelvváltozatot tehát, mely a „területhez tapadva él”,⁴ használóját egy tágabb-szűkebb földrajzi környezethez, illetőleg – részben – az ezen a területen létező kulturális környezethez (hagyományhoz) is csatolja.

2. Nyelv és gondolkodás egymást feltételező fogalmak. Nincs egyik a másik nélkül, és mindkettő specifikusan az emberre jellemző. Bár az emberi agy és az embernek a nyelvre való képessége minden emberfajánál azonos, mégis azt tapasztaljuk, hogy az egyes nyelvek sajátos – rájuk jellemző – kifejezési formákkal rendelkeznek. A nyelvnek ezek a kifejezési formái, sémái sok szempontból meghatározzák a gondolatok objektíválódását. Megnyilatkozásaink formája tehát determinált: a nyelv a maga törvényeivel rendezi őket.⁵

Ám egy egyén, amikor természetes módon, kisgyermekként anyanyelvét tanulja, nem a magyar nyelvet általában, hanem speciálisan a magyar nyelvnek egy bizonyos kisebb közösségre, s ami ezzel együtt jár: egy kisebb-nagyobb területre jellemző változatát sajátítja el. Ez az adott kisebb közösségre jellemző nyelvhasználat lesz az alapja minden további nyelvi változatnak (szociolektusnak), amit későbbi élete során még megtanul. Minden egyénnek van tehát anyanyelvjárása, ez elsődleges a többi nyelvváltozattal szemben az egyén nyelv-elsajátításában.⁶ S egy 16. századi ember esetében ez a megállapítás még fokozottabban érvényes, mint egy 20. századinál. Balassi kisgyermekkoráról – mondhatni – semmit sem tudunk. Zólyomi születését ismerjük, de a nyelvi releváns első

¹ E. HAUGEN, *Dialect, language, nation*. American Anthropologist, 68. 1966. 922–935.

² HAJDÚ Mihály, *A csoportnyelvekről*. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 1. sz. Bp., 1980. 9–13.

³ Simonyi Zsigmond így fordította a szociolektusokat (*Müller Miksa fölolvásásai a nyelvtudományról*. Ford. STEINER Zsigmond, Bp., 1985. 55.).

⁴ BÁRCZY Géza, *Nyelvjárás és nyelv*. MNy 52. 1956. 396.

⁵ Vö. *A nyelv és a nyelvek*. Szerk. KENESEI István. 2. kiad. Bp., 1989. 278–292.

⁶ SEBESTYÉN Árpád, *A belső nyelvtípusok néhány kérdéséről*. In *A magyar nyelv rétegződése*. Szerk. KISS Jenő és SZŰTS László. Bp., 1988. 111.

négy-öt évről csak elgondolásaink lehetnek,⁷ s a fentiek alapján azt állíthatjuk, hogy a nyelvi környezet lehetett a meghatározó. Vizsgálódásunk szempontjából tehát közömbös, hogy megvan-e Balassi „kistanítója”⁸ vagy nincs,⁹ hogy írása mely íródeákéra emlékeztet leginkább,¹⁰ vagy hogy milyen műveltséget szerzett Bornemisza Pétertől.¹¹ Ezek az adalékok legfeljebb színezik Balassi nyelvhasználatát, de a nyelvjárási alapot nem érintik. Ez az alap pedig a 16. századi Hont, Zólyom, Nógrád, Liptó megyék területének nyelvjárása.

Felmerül azonban a kérdés: milyen alapon tehetünk kijelentéseket a 16. század nyelvjárás helyzetére, mennyiben vonatkoztatható a 20. századi ismeretanyag a 16. századra? Nem önkényes visszavetítést végzünk-e, amikor esetleges 16. századi jellegzetességeket 20. századi nyelvjárás vonatkozásokhoz kötünk?

Mit mondhatunk ezzel szemben? A 16. századot a mai nyelvjárás helyzet alapjaként foghatjuk fel – állítja Bárczi Géza.¹² Fokozottan érvényes ez a megállapítás azoknak a területeknek a nyelvjárására, ahol csekély volt a népmozgás.¹³ Benkő Lorándnak ez a megállapítása jellemezheti az említett terület 16. századi nyelvjárását is. E területről a későbbiek során (a török kiűzése után) is leginkább csak elköltöztek egyes népepségtörödékek, de ide más nyelvjárásbeliek csak kevéssé hatoltak be.

A vizsgálat (ti. Balassi nyelvjárásának megállapítása) nehézségét nem is ez jelenti. Hanem az, hogy a Balassitól származó nyelvi tényeket hogyan értékeljük. Mi az, amit a sajtóságokból nyelvjárás jelenségeként értékelhetünk, s mi az, amit a régiség számlájára kell írunk; továbbá nem elhanyagolható az a rész sem, amit mint a költői termés részét Balassi egyéni leleményeként kell besorolnunk. Többoldalú önellenőrzésre van tehát szükség, ha Balassi nyelvjárásáról érvényeset és elfogadhatót akarunk állítani.

Még egy esetleges nehézséggel kell számolnunk, ez pedig a Balassi autográf kéziratok és a nem saját kézírásában fennmaradt emlékek helyesírásának különbségei. A helyesírás ugyanis, amely már a század első felében is egységesítő hatású, s mint ilyen, nyelvjárás különbségeket elfedő volt (példaként számos levelet idézhetnénk a *Középkori leveleink* című könyvből),¹⁴ a század második felében még kevesebb nyelvjárás jelenségre enged teret. E vonatkozásban a sajátkezű iratokat általában többre szokás értékelni, mint a diktálás után készületeket,¹⁵ ám – amint erre egy korábbi írásomban¹⁶ rámutattam – a diktált irat, éppen diktált jellegénél fogva, az élőbeszéd spontaneitásának olyan részleteit tartalmazhatja,

⁷ „ki [ti. Balassi Bálint – H. A.] a magyar nyelvet Zólyomban, Kékkőn és Divényben tanulta” (ECKHARDT Sándor, *Balassi Bálint nyelve és írása*. MNy 39. 1943. 92).

⁸ KOVÁCS István, *Balassi Bálint egyik tanítójának levele*. MNy 59. 1963. 334–335.

⁹ ECKHARDT Sándor, *Még sincs meg Balassi Bálint írástanítója*. MNy 60. 1964. 94.

¹⁰ MNy 39. 1943. 95–96.

¹¹ Vö. ECKHARDT Sándor, *Balassi-tanulmányok*. Bp., 1972. 141–160.

¹² BÁRCZI Géza, *Régi magyar nyelvjárások*. In *A magyar nyelv múltja és jelene*. Bp., 1980. 344–345.

¹³ Benkő Loránd szerint a Székelyföldön a csekély népmozgalom miatt „évszázadokon keresztül megmaradt a nyelvjárás folytonosság, s a mai székely nyelvjárás jelenségek tekintélyes részének azonos területre vonatkozóan mély időbeli gyökerei vannak”. (MNy 53. 1957. 280.)

¹⁴ *Középkori leveleink (1541-ig)*. Régi Magyar Levéltár I. Szerk. HEGEDŰS Attila és PAPP Lajos. Bp., 1991. [1992].

¹⁵ Vö. ABAFFY Erzsébet, *Sopron megye nyelve a XVI. században*. Bp., 1965. 14–17.

¹⁶ *Történeti szociolingvisztika?* MNy 82. 1986. 441.

amelyek a szavakat mérlegre tevő, lassúbb sajátkezű írásból hiányozhatnak. Így tehát Balassi nem autográf végrendelete¹⁷ is becses és felhasználható emlék lesz.

Balassi nyelvvel, közel félszázada, Eckhardt Sándor foglalkozott részletesen.¹⁸ Több megállapítása ma is elfogadható: például hogy Balassi nyelvhasználatára nem jellemző az *i*-zés, hogy Balassi nyelve nem tiszta tájszólás, hanem több nyelvjárás elemei keverednek benne, hogy ismerte és használta az *ly* fonémát, hogy a tárgyrag – elsősorban a többes szám jele után – zártabb előhangzóval áll. Balassi nyelvjárásának egy lényeges sajátosságáról szól Pais Dezső Stoll Béla írásához kapcsolódva:¹⁹ a *let*- prefixum tipikusan palóc realizációja a *leg*-prefixumnak. Ezt az adatot továbbival egészíti ki Eckhardt.²⁰ Bár elsősorban Balassi frazeologizmusait vizsgálja több tanulmányban A. Molnár Ferenc,²¹ megjegyzései, kiegészítései szervesen csatlakoznak az Eckhardt és Pais által felvázolt képhez.

Megállapításait a következőkben megpróbálom egy szisztematikus vizsgálat-tal igazolni. Vizsgálatomba Balassi sajátkezű és nem sajátkezű irataiból vontam be több egységet, továbbá néhány versét és a *Szép Magyar Komédia* egyes részleteit. Köztudomású, hogy az összes irodalmi műfaj közül a dráma áll legközelebb a beszélt nyelvhez, s mint Eckhardt is rámutat,²² alakjai – elsősorban Dienes – beszélgetése alkalmával Balassi számos beszélt nyelvi fordulattal, frazeologizmussal él. Vizsgálódásunk célirányos, mondhatnám koncepciózus: az előzmények ismeretében megpróbáljuk felvázolni Balassi nyelvének palóc nyelvjárás gyökereit.

3. A palóc, amint ez köztudomású, az egyik legnagyobb területre kiterjedő nyelvjárástípus. Számos, egymással rokon változatát összeköti azonban több jellemvonás. Az egyik legjellegzetesebb ezek közül az ún. illabialitás. Lényege, hogy a köznyelvi labiális hangzók helyett a palóc illabialisat használ. E jelenség több hangban is jelentkezik, különböző erővel az egyes palóc nyelvjárás változatokban. Legáltalánosabb a köznyelvi *a* helyén álló *ã*. Sajnos erre a jelenségre nagyon nehéz bizonyító anyagot találni a régiségben: a helyesírás ugyanis már az ómagyar korszak elején is egy jelbe (*a* betű) mosta össze a kétféle *a* hangot.²³ Talán a *káásan*²⁴ (Kassán) alak, mely Balassi saját kézírású leveléből származik, Kassa nevének ilyen illabialis ejtését tükrözi. További adatok az illabialitásra: köznyelvi *ii* helyén nyelvjárás *i* áll: *pišpek*,²⁵ *al le fýgeztwe*²⁶ *veszt és sillyeszt engemet*,²⁷ köznyelvi *ö* helyén nyelvjárás *é*: *veres*,²⁸ köznyelvi *ő* helyén nyelvjárás *é*: *erdékről*

¹⁷ Így nyilatkozik róla ECKHARDT Sándor (MNy 39. 1943. 91.). Betűhíven kiadva: MNy 58. 1962. 378–380.

¹⁸ Balassi Bálint nyelve és írása. MNy 39. 1943. 90–99.; *Jegyzetek a Balassi-verskézirathoz*. In *Balassi-tanulmányok*. 336–350.; *A Fűves Kertecske*. In *Balassi-tanulmányok*, 351–376.

¹⁹ Balassi Bálint ismeretlen versrészletei. MNy 48. 1952. 173.

²⁰ *A Fűves Kertecske*, 356.

²¹ Szó- és szólásmagyarázatok Balassi nyelvéből. In *Jelentés az etimológiai és stilisztikai munkáról*. Szerk. IMRE Samu, SZATHMÁRI István, SZÜTS László. NytudÉrt 83. sz. Bp., 1974. 378–285.; *Szó- és szólásmagyarázatok, etimológiai megjegyzések Balassi nyelvéből*. MNy 72. 1976. 308–320., 429–435.; *Szövegkritikai megjegyzések és magyarázatok Balassi műveire*. MNy 74. 1978. 399–413.; *Szótörténeti adalékok Balassi nyelvéből*. MNy 75. 1979. 383–384., 504–512.

²² Balassi Bálint *Szép Magyar komédiája*. In *Balassi-tanulmányok*, 379–380.

²³ A hangérték megállapításának nehézségeire vö. BENKÓ Loránd, *Az árpád-kor magyar nyelvű szövegeimlékei*. Bp., 1980. 89–94., 107–112.

²⁴ ECKHARDT Sándor, *Az ismeretlen Balassi Bálint*. Bp., 1943. 251.

²⁵ EPHK 67. 1943. 29.

²⁶ MNy 48. 1952. 167.

²⁷ Balassi Bálint összes versei és *Szép Magyar Comoediája*. Szerk. VARIJAS Béla. Bp., 1981. 130. [a továbbiakban VARIJAS]

²⁸ VARIJAS, 181.

erdékre.²⁹ Szintén ide vonható, bár ez nem csak hangtani, hanem alaktani jelenség is, a többes szám harmadik személyű birtokos személyjel háromalakúsága: az illabiális tőhangzót tartalmazó szavakban illabiális a személyrag is, vagyis a köznyelvi *-iik* helyén *-ek* áll. Csak néhány a számos ide köthető Balassi-példából: *tijzite ff egekre*,³⁰ *személeknek nevek, szerelmeket, lelkeket, gyermekeket, eleteket, tisztességeket, fejekben*.³¹ Ez az illabialitás azonban nem kizárólagos: ugyanabban a Balassi-levélben, ahol a *newendeke* illabiális alak szerepel, a következő *ö-ző* formákat is megtaláljuk: *beöchtülete, erdemök, keönyeörges ökeöth*.³² Amikor tehát Pais és Eckhardt az *é* és *í* hangok viszonyát elemezve³³ azt állítják, hogy Balassi nyelvjárására más nyelvjárás is hatott, ezt a megállapítást az illabialitásra is alkalmaznunk kell: a markáns illabiális alapréteg mellett labiális alakokat is találunk nála.

A magánhangzós jelenségeknél járván fellelhetünk még egy-két olyan vonást, amely a középpalócot, melyhez Balassi nyelvjárása legközelebb állhatott, ma is jellemzi. Ilyen jellegzetesség a szóvégi *-ú*, *-ü* hangok *-ó*, *-ő* realizációja. Néhányat idézve a példákból: *gyűreöth*,³⁴ *jóságó, betőkkal, keserő, szomorók*,³⁵ egy helyen így kiált fel Briszeida a *Komédiában*: „*Ó dühös gyanóság*”.³⁶ További, a palócre jellemző jelenség az akkuzatívuszi *-t* előtti középzárt magánhangzó, ha a *-t* egyes vagy többes szám első személyű birtokos személyjeles alakhoz, illetőleg ha a többes szám jeléhez kapcsolódik. A példák részben Balassi sajátkezű leveleiből, részben végrendeletéből, részben a *Komédiából* származnak: *dolgomoth*,³⁷ *hazaságomoth*,³⁸ *magzatomoth, magunkot, lowamot, ruhamot, ajándékomot, búmot*,³⁹ illetve: *űjokhooth*,⁴¹ *authorokoth, oljakoht*,⁴² *járókot, virágokot, ollyanokot, barmokot, nyájakot, halakot*.⁴³ Ám ez a Balassira olyannyira jellemző sajátság sem kivétel nélküli: több példát találunk a nyíltabb előhangzóra is. Így például az *allapathomoth* mellett ugyanabban az autográf Balassi-levélben az *wramat, barathomath*⁴⁴ alak is szerepel.

Az illabialitás mellett a palócot alapvetően jellemzi egyes mássalhangzók palatális ejtése, főként a *d + i*, *l + i*, *n + i*, *t + i* hangkapcsolatokban. Ide tartozik a főnévi igenév képzőjének *-nyi* változata is. Sajnos a helyesírás ebben a kérdésben erősen ellenünkre dolgozik: egy *n + y* vagy *t + y* betűkapcsolatról nem dönthető el kétséget kizáróan, hogy *-ni*-nek, *-ti*-nek vagy *nyi*-nek, *tyi*-nek ejtették-e. Csak egy példa a helyesírás eltakaró jellegére: Balassi saját kézírásából ismert versében egyformán *hangja*-ként írja le a *hangya* és a *hangja* szót is.⁴⁵ Ám a helyesírás elfedése ellenére e palatalizáció fel-felsejlik: a Balassi végrendeletében meglevő

²⁹ VARIAS, 301.

³⁰ EPhK 67. 1943. 29.

³¹ VARIAS, 237., 241., 242., 261.

³² EPhK 67. 1943. 31.

³³ MNy 48. 1952. 174.; Balassi-tanulmányok, 348.

³⁴ MNy 39. 1943. 98.

³⁵ VARIAS, 241.

³⁶ VARIAS, 268.

³⁷ MNy 48. 1952. 177.

³⁸ EPhK 67. 1943. 27.

³⁹ MNy 58. 1962. 379–381.

⁴⁰ VARIAS, 243., 245.

⁴¹ MNy 39. 1943. 97.

⁴² EPhK 67. 1943. 27.

⁴³ VARIAS, 67., 239., 241., 245., 267.

⁴⁴ ItK 1929. 103.

⁴⁵ MNy 48. 1952. 167.

aggyg 'addig' nem olvasható másként csak hosszú gy-vel, mivel ugyanitt az *engeggye* és a *haggion* írásmódja erre utal.

Szintén a palatalizáció jelenségkörébe tartozik egy sajátos, ma már csak a középső palócban (és néhány peremnyelvjárásban) előforduló hang, az *ly* megléte Balassi nyelvhasználatában. A végrendeletben említett *ugyan olljan*⁴⁶ vagy a *Komédiában* szereplő *Valljon és ilyen*⁴⁷ alakok nem olvashatók másként, csak *ly*-nek. De erősen gyanakodhatunk, hogy számos l-lel írt szóalakja szintén *ly*-nek olvasandó, amint erre Martinkó András rámutatott a *széllel* szóval kapcsolatban.⁴⁸

Ha a hangtanon túl az alaktant is figyelembe vesszük, itt is számos, elsősorban a mai középpalócra jellemző sajátosságot találunk. Így ilyen az egyes szám harmadik személyű birtokos személyjel toldalék előtti *i* változata a köznyelvi *e* alakkal szemben: *Levelemnek rendjében*,⁴⁹ „Kicsoda olly vak, az ki okát annak *esziben* ne vegye?”, „úgy olvadok el az ő szerelmiben”, *erőmben, szemiből, képirül*.⁵⁰ Jellemző vonása még ma is e nyelvjárásnak, hogy a *-val, -vel*, sok esetben nem hasonul. Balassi végrendeletében, mely spontán beszédét talán leghívebben őrizi, ilyen alakokat találunk: *Ingo marhamwal es esult mywemwel egyetemben, Vramwal, ſab-lyamwal, perekwel* stb.⁵¹ Sajátkezű írásában azonban számos ellenpéldát találunk, így például: *emberseggel*.⁵² Az alaktani jelenségek között feltűnő helyen áll a *leg-*prefixum *let*-alakja (*Leth towab ſwljath, ſ. leth jnkab Celjath ez jdeijgh ſerettem...*). E változat tipikusan palóc jellegére Pais Dezső mutatott rá először,⁵³ majd Eckhardt és A. Molnár is említi. A jelenséget már a múlt század elejéről is ismerjük mint a középpalóc jellemző vonását.⁵⁴

Imre Samu szerint az egyes szám második személyben Kassa környékén a felszólító mód jele mássalhangzós tövek után gyakran hiányzik.⁵⁵ Erre a megállapításra lehetnek példák Balassi sajátos felszólító módú alakjai: *éll* sokáig szép Júliám; *Áll*, mondok, *várr* édes bátyám; *Fogg, fogg*, majd elesem; *szóll*, lelkem.⁵⁶ Szintén Imre Samu állapítja meg,⁵⁷ hogy az északnyugati palóchoz közel álló vágai nyelvjárásban a birtokviszony kifejezésére birtokos névmást + a főnév egyes vagy többes számú alapalakját használják. E típusra emlékeztető szerkezetet találunk Balassi egyik levelében: *eným öchemre*.⁵⁸

A képzők közül említendő az *-ul, -ül* igeképző *-ól, -öl* realizációja, melyre szintén találunk példát Balassinál: *elfordolván*.⁵⁹ A kicsinyítő képző kedvelése a palócra (is) jellemző sajátosság.⁶⁰ Balassinál leginkább a pásztor, Dienes él vele: *kövéركة, piroscska, úzőcske, retkecske, lepentőcske, káposztácska*.⁶¹ A kicsinyítő képző haszná-

⁴⁶ MNy 48. 1952. 380.

⁴⁷ VARJAS, 264., 301.

⁴⁸ MARTINKÓ András, *Értjük vagy félreértjük a költő szavát?* Bp., 1983. 29.

⁴⁹ MNy 48. 1952. 176.

⁵⁰ VARJAS, 268., 270., 271., 272.

⁵¹ MNy 58. 1962. 379.

⁵² ItK 1929. 103.

⁵³ Balassi Bálint ismeretlen versrészletei. MNy 48. 1952. 173.

⁵⁴ Vö. PÁPAY Sámuel, *A magyar literatúra' esmérete*. Veszprém, 1808. I. 89.; IV. 79.

⁵⁵ IMRE Samu, *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Bp., 1971. 325.

⁵⁶ VARJAS, 129., 255., 299., 300.

⁵⁷ I. m. 314.

⁵⁸ EPhK 67. 1943. 28.

⁵⁹ VARJAS, 268.

⁶⁰ IMRE, i. m. 327.

⁶¹ VARJAS, 254., 255., 270., 293.

latában esetleg szlovák nyelvi hatást is kereshetünk, erre utalhat a *vapácsika*⁶² szó. E szóval áttérhetünk a lexika területére. Balassi sajátos szavai, frazeologizmusai nem bizonyíthatóan palócok, legalábbis az eddigi elemzések ezt nem mutatták ki. Szó- és kifejezőkészlete elsősorban nyelvtörténetileg elemzett és elemzendő. A *hadd járjon, a könyörög valamin* jellegű kifejezések és vonzatok a 16. századra általában,⁶³ a perével kapcsolatos írásaiban használt latin kifejezések pedig a század második felének jogi nyelvére speciálisan jellemzőek. Mégis találunk azonban néhány tájszót, melyeknek megfelelői palóc területen (is) jellemzőek. A komédia végén több alkalommal is elhangzik a *vocsora* szó.⁶⁴ Ez az alaki tájszó ugyanígy megtalálható az Ipoly-menti palóc tájszótár szerint Bernecebarátin és környékén.⁶⁵ Szintén a *Komédia* végső jelenetében fordul elő az *ahon* szó: „De valjon ki jó távol *ahon*?”⁶⁶ Jelentése e mondatban ‘amott’. E szót *ahun* alakban és ugyanezzel a jelentéssel (is) tartalmazza az említett palóc tájszótár. Valamivel később hangzik el szintén a *Komédiában*: „*ihon* megyek”.⁶⁷ E szó *ahun* alakban is ‘itt, lám’ jelentéssel megtalálható a déli palóc nyelvjárású Kisémedin.⁶⁸

Összegzésül elmondhatjuk tehát, hogy Balassi nyelvjárása az észak-magyarországi (palóc) nyelvjárásokkal mutat rokonságot, közelebről pedig számos vonásában a középpalóc nyelvjárástípus jellemvonásait hordozza. Számos *l*-ező alakja (bár ebben a vonatkozásban a helyesírás miatt sok esetben nem egyértelmű az olvasat), továbbá a kétségtelenül meglevő *ö-ző* alakok azonban egyéb nyelvjárások hatásáról is árulkodnak (megjegyzendő azonban, hogy egyes palóc nyelvjárásokban is van – gyengébb – *ö-zés*).⁶⁹

4. Befejezvéen Balassi nyelvjárásáról szóló elmélkedésünket, önként vetődhet fel bennünk mint filológusokban a kérdés: szép, szép, hogy ezt tudjuk, de vajon mire jó ez a tudás? Közelebb visz-e a művek megértéséhez? Úgy gondolom, nem hiábavaló mindezt ismernünk. A nyelvjárás tudatosítása egyes szavak pontosabb, sőt valódi jelentésének megismerését teszi lehetővé, s ezáltal a szövegmagyarázatot is támogatja, befolyásolja.⁷⁰

⁶² MNy 75. 1979. 511.

⁶³ Vö. *Középkori leveleink (1541-ig). Régi Magyar Levéltár I.* 390., 418.

⁶⁴ VARJAS, 304.

⁶⁵ TÓTH Imre, *Ipoly-menti palóc tájszótár*. Bp., 1987.

⁶⁶ VARJAS, 302.

⁶⁷ VARJAS, 304.

⁶⁸ Vö. HEGEDŰS Attila, *Kisémedi tájszótár*. Bp., 1992.

⁶⁹ IMRE, *i. m.* 350., 352., 354., 355.

⁷⁰ Vö. MARTINKÓ, *i. m.* 6–8., 29., 42.